

A budapesti apostoli nunciatúra iratanyagában található premontrei források¹

Tóth Krisztina

A Szombathelyi Premontrei Rendi Szent Norbert Gimnáziumban végzett középiskolai tanulmányaim révén kötődök a premontrei rendhez, ahol kiváló tanárainktól nem csak biztos alapokon álló tudást kaptunk, hanem keresztény szellemben a nagybetűs életre is igyekeztek felkészíteni minket, hogy mindig minden jóra készek legyünk – *ad omne opus bonum parati* –, ahogy a rend jelmondata is tartja. Mindemellett az egyházi iskola hozzájárult ahhoz, hogy továbbtanulásom helyszínéül a Pázmány Péter Katolikus Egyetemet válasszam, ahol érdeklődésem az egyháztörténet irányába fordult, amely területen jelenleg is dolgozok. Így mint premontrei öregdiáknak különösen kedves volt számomra a felkérés, hogy a rend 900 éves történetét ünneplő konferencián a budapesti apostoli nunciatúra iratanyagában található premontrei forrásokról beszéljek, illetve az ott elhangzottakat e kötetbe tanulmány formájába öntsem. Annál is inkább eleget tudtam tenni e kérésnek, mivel évente általában egy-két hetet – előfordul, hogy több hónapot is – római levéltári kutatásokkal töltök és az *Inventarium Vaticanumot*, a budapesti apostoli nunciatúra iratanyagának áttekintő inventáriumát Tusor Péterrel együtt én állítottam össze, így kellő rálátással rendelkezek az anyagra.² Az ennek nyomán válogatott forrásokból a premontrei rendről kirajzolódó képet ismertetem jelen tanulmányomban.

Elöljáróban fontosnak tartok egypár szót szólni a forrásörző helyről, a kutatás lehetőségeiről, időhatáraitól, illetve a vonatkozó szentszéki levéltári anyag jellegéről, megadva a vonatkoztatási kereteket. Ezt követően kronológiai sorrendben és témánként tekintem át azokat az iratokat, amelyekre vonatkozóan a budapesti nunciosok levéltára információkat rejt.

A forrásörző hely, a kutatás korlátai és lehetőségei

A budapesti apostoli nunciatúra iratanyaga a Vatikáni Apostoli Levéltárban található.³ A nunciatúrát 1920-ban állították fel Budapesten, ekkor létesült önálló szentszéki követség az

¹ Készült az MTA-PPKE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport keretében a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával.

² TÓTH Krisztina és TUSOR Péter, szerk. *Inventarium Vaticanum I: A Budapesti Apostoli Nunciatúra levéltára (1920–1939)*, Collectanea Vaticana Hungariae I/14 (Budapest–Róma: Gondolat Kiadó, 2016).

³ Elnevezése korábban Vatikáni Titkos Levéltár volt, de a nevét 2019. október 22-én *motu proprio* formájában kiadott apostoli levelével a pápa „Vatikáni Apostoli Levéltár”-ra változtatta. Vö. Francesco, *Lettera Apostolica in forma di Motu Proprio per il cambiamento della denominazione da Archivio Segreto Vaticano ad Archivio Apostolico Vaticano*. Hozzáférés: 2020.08.10, <http://www.archivioapostolicovaticano.va/content/aav/it/news/news/Motu-Proprio-AAV.html>

Osztrák-Magyar Monarchia széthullását követően. Addig a bécsi apostoli nuncius látta el a Vatikán diplomáciai képviselőt Magyarországon.⁴ Az első budapesti apostoli nuncius 1920-tól 1925-ig Lorenzo Schioppa, a következő 1925-től 1930-ig Cesare Orsenigo, végül 1930-tól 1945-ig Angelo Rotta volt.⁵ Jelenleg mindhárom nuncius időszaka kutatható, hiszen Ferenc pápa 2020. március 2-ától kutathatóvá tette a XII. Pius pápa (1939–1958) idején keletkezett anyagokat.⁶ Azonban sajnos a budapesti nunciatura iratanyaga 1939 utánról nem maradt fenn. Ahogy a korábbi belső, levéltári használatra szánt inventáriumot készítő Tomislav Mrkonjić atya és Luca Carboni levéltáros írják, 1945 februárjában, ill. áprilisában a nuncius tartva attól, hogy illetéktelen szovjet kezekbe kerül, elégette az iratanyagot.⁷ Így a premontrei forrásokból is csak az 1920 és 1939 közöttieket vehettem vizsgálat alá.

A források nagyméretű dobozokban, ún. bustákban találhatók, ezen belül fasciculusokra és alfasciculusokra oszlik az anyag. Egy nap délelőtt 3 és amennyiben a kutató azokat befejezte, akkor délutánra még 2 busta kérhető ki. Saját fotók nem készíthetők, a fénymásoltatás költsége meglehetősen magas. Összeszámolva a nunciaturai iratanyagban összesen 18 fasciculusban találtam premontreiekre vonatkozó anyagot, közülük két csak a premontreikkel foglalkozó mappát, helyenként egy-egy levélváltást, szórvány anyagot. Ezek egy része a jászói premontrei prépostságról, a csornai premontrei prépostságról, a világháborút követő anyagi helyzetükről, a gödöllői premontrei építkezéséről, tanító tevékenységükről, illetve az új országhatárok keretén belül ennek akadályozásáról és a rend fegyelmi helyzetéről ad átfogó képet, míg más részük egy-egy jelentősebb történéshez, illetve egyes rendtagok életéhez, kapcsolatrendszeréhez

⁴ Lásd: EÖRDÖGH István, „A pápai nunciatura újraalakulása Magyarországon 1920-ban (Ismeretlen római dokumentumok alapján)”, *Történelmi Szemle* 39 (1997): 99–110; ÉRSZEGI Márk Aurél, *Il ristabilimento delle relazioni diplomatiche tra la Santa Sede e l’Ungheria 1918–1920*, Doktori értekezés (Trieszt, 1998); ÉRSZEGI Márk Aurél, „»Egy kitörölhetetlen nap«: A független Magyarország diplomáciai kapcsolatfelvétele a Szentszékekkel. 1918–1920”, *Távlatok* 47 (2000): 114–117; GERGELY Jenő, „Magyar-szentszéki diplomáciai kapcsolatok (1920–1990)”, in *Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolata 1920–2000*, szerk. ZOMBORI István, 18–36 (Budapest: Szent István Társulat, 2001).

⁵ Életükről és karrierútjukról bővebben lásd: TÓTH és TUSOR, *Inventarium Vaticanum I...*, XLVII–XLIX.

⁶ Vö. Francesco, *Lettera Apostolica in forma di Motu Proprio per il cambiamento della denominazione da Archivio Segreto Vaticano ad Archivio Apostolico Vaticano*. Hozzáférés: 2020.08.10, <http://www.archivioapostolicovaticano.va/content/aav/it/news/news/Motu-Proprio-AAV.html>. A nyitás napján jómagam is kutatást végeztem a Vatikáni Apostoli Levéltárban, illetve a továbbiakban a Pápai Államtitkárság történeti levéltárában, a koronavírus járvány miatt azonban mindössze egy hét után a szentszéki levéltárak bezártak.

⁷ Az 1939-ig meglevő iratanyagot valószínűleg Francesco Cherubini, a budapesti apostoli nunciatura titkára vitte magával 1940 áprilisában a Vatikánba. Vö. Tomislav MRKONJIC, „Archivio della Nunziatura Apostolica in Ungheria (1920–1939)”, in *Gli Archivi della Santa Sede e il Regno di Ungheria (secc. 15–20): In memoriam Lajos Pásztor*, a cura di Gaetano PLATANIA, Matteo SANFILIPPO e Péter TUSOR, *Collectanea Vaticana Hungariae* I/4, 255–288, (Budapest–Róma: Gondolat Kiadó, 2008), 261; Tomislav MRKONJIC, a cura di, *Archivio della Nunziatura Apostolica in Ungheria (Archivio della Nunziatura Apostolica di Budapest) aa. 1920-1939: Indice 1235* (Città del Vaticano: giugno 2010), 8; Luca CARBONI, „Nascita e morte delle rappresentanze pontificie e dei loro archivi nell’Europa centro-orientale: Dalla »grande guerra« alla »guerra fredda« (1918–1952)”, *Textus et Studia* 2, 2. sz. (2015): 117–177, 163.

szolgáltat adalékokat. A belőlük nyerhető kép nem mindig teljes: tekintve ugyanis, hogy a trianoni határok a jászói prépostságot és a vele egyesített leleszi és váradhegyfoki premontrei prépostságot három részre szakították,⁸ úgy kaphatunk jó rálátást az eseményekre, ha a budapesti apostoli nunciatura iratanyagában található forrásokat legalább a prágai és bukaresti nunciatura iratanyagában található forrásokkal is kiegészítjük.⁹

A premontreiek megpróbáltatásai az I. világháborút követően

Ha kronologikus rendben szeretnénk haladni, megállapíthatjuk, hogy rögtön az első forrás, amely a premontreiekre vonatkozik meglehetősen hézagos információt rejt: a helyettes államtitkár Federico Tedeschini¹⁰ 1921. január 16-án a premontrei rendi prokurátor¹¹ egy kérését továbbítja a nunciatusnak, aki a jászói prépostságról szeretne híreket kapni, de arról nincs adat, hogy pontosan mire volt kíváncsi és hogy milyen választ kapott.¹² Mindössze egy fél mondat erejéig van rá utalás a válaszlevélben, hogy a nuncius Zimányi Mihályt a jászói prépostság egyik kanonokját¹³ kérdezte meg és a választ Tedeschininek továbbította, aki tovább küldte azt a prokurátornak.¹⁴ Vélhetően ezekhez kapcsolódik a következő 1921. március 10-ei levele Schioppa nunciatusnak, melyet Pietro Gasparri bíboros államtitkárhoz¹⁵ intézett, s amelyben jelezte, hogy közbenjárását kéri a román és csehszlovák kormánytól a jászói

⁸ Vö. SALACZ Gábor, *A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt* (München: Aurora Könyvek, 1975), 17; *A jászóvári premontrei kanonokrendi prépostság névtára az 1944-ik évre* (Jászóvár: Jászóvári Premontrei Kanonokrendi Prépostság, 1944), 30.

⁹ E tanulmány a felkérés nyomán elsősorban a budapesti apostoli nunciatura anyagát dolgozza fel, helyenként rámutatva a fent említett két forrásörző helyen található további forrásanyagra, ill. egyéb kapcsolódó levéltári anyagra. Természetesen egy jövőbeli mélyebb, teljes körű forrásfeltárásból vagy egy adott téma bővebb elemzéséből nem hiányozhatnak a pozsonyi állami levéltárban található letétben levő anyagok, a környező országok egyéb levéltáraiban, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában, az esztergomi Prímási Levéltárban és a vonatkozó hazai premontrei levéltárakban (Gödöllő, Csorna) végzett kutatások és az ott található források részletes elemzése.

¹⁰ 1914. szeptember 24-én nevezte ki XV. Benedek pápa helyettes államtitkárnak. E tisztséget 1921-ig töltötte be, amikor március 31-én a pápa kinevezte Spanyolországba apostoli nunciatusnak. Vö. *Diarium Romanae Curiae: Nomine, Acta Apostolicae Sedis* (a továbbiakban: AAS) 6, 16. sz. (1914): 525–528, 525; *Diarium Romanae Curiae: Segreteria di Stato: Nomine, AAS* 13, 5. sz. (1921): 204–205, 204.

¹¹ Ez egy olyan rendi tisztség, amelynek viselője a rend érdekeit képviseli a különböző szentszéki dikasztériumoknál.

¹² Archivio Apostolico Vaticano (a továbbiakban: AAV), Arch. Nunz. Ungheria, busta 3, fasc. 2.9, f. 366r.

¹³ 1876-ban született, 1897-ben öltözött be, 1901-ben tett ünnepélyes fogadalmat, ekkor szentelték áldozópappá. 1901-től volt főgimnáziumi tanár Kassán, 1908-tól a hittudományok tanára a Norbertinumban, ahol 1910-től lelki igazgató, 1912-től tanulmányi felügyelő is volt. Vö. *A jászóvári premontrei kanonokrend névtára az 1916-ik évre* (Budapest: Stephaneum Nyomda R.t., 1916), 21, 69.

¹⁴ AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 3, fasc. 2.9, f. 367r. Lorenzo Schioppa nuncius 1921. február 10-ei levele Federico Tedeschininek, illetve az utóbbi február 28-án kelt válasza a nunciatusnak. Uo. f. 370r.

¹⁵ E tisztséget 1914-től 1930-ig látta el. Vö. *Diarium Romanae Curiae: Nomine, AAS* 6, 16. sz. (1914): 525–528, 528; *Diarium Romanae Curiae: Nomina Pontificia, AAS* 14, 6. sz. (1922): 171; Pius XI, „Ad Emum P. D. Petrum Tit. S. Laurentii in Lucina S. R. E. Presb. Card. Gasparri, hactenus a Secretis Status”, *AAS* 22, 2. sz. (1930): 96–97.

premontrei prépost, mivel mind a rendházak mind a szerzetesek mind a rend szabályai üldözésnek vannak kitéve az e két országba került területeken.¹⁶ Március 28-án azt a megnyugtató választ kapta a nuncius, hogy a Szentszék felhívta a prágai nuncius figyelmét a premontreiek szomorú helyzetére Csehszlovákiában és megkérte, hogy járjon közbe értük a kormánynál.¹⁷ Milyen jellegű üldözésről van szó, mi történt pontosan?

Az, hogy hogyan alakult Csehszlovákiában a premontrei rend sorsa, Takács Menyhért jászói premontrei prépost¹⁸ Micara nunciusnak írt segítségkérő leveleiből rajzolódik ki: 1919 júliusában Karol Medvecký, a pozsonyi minisztérium egyházügyi referense,¹⁹ egy katolikus papot, Kepka Józsefet elküldött a csehszlovák állam nevében a kassai konviktust átvételére, aki az ott élő premontreieket megfenyegette, hogy ha nem adják át neki az intézetet, katonai erőt alkalmaz. Lakásuktól és ellátásuktól megfosztva nem tehettek mást, mint visszatértek az anyamonostorba. Hamarosan a kassai gimnázium is hasonló sorsra jutott. 1919 szeptemberében csak szlovák nyelvű kurzusra lehetett ide beiratkozni. E sérelmeket követően az egyik atya, Vass Miklós szeptember 7-én, a kassai vértanúk ünnepén szentbeszédében a vértanúk gyötrelmeit a magyar nemzetiségűek szenvedéseihez hasonlította. Habár a híveket könnyekig meghatotta, de a csehszlovák hatóság is felfigyelt rá. Mivel beszédébe patriotizmus keveredett, kiutasították és a rendet is újabb zaklatásoknak tette ki. Medvecký a rendet magyarónsággal vádolta, azt írta Takácsnak október 11-ei levelében, hogy ezer meg ezer szlovák ifjúnak vették el az anyanyelvét és nemzeti érzését a premontrei tanárok, ezért került sor a rend gimnáziumainak elvételére. Ezzel szemben – amint a prépost írja – tény, hogy a premontrei

¹⁶ AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 3, fasc. 2.9, f. 369rv, a nuncius kézírásával írt levélfogalmazvány. A rendet Csehszlovákiában és Romániában ért sérelmeknek kiváló összefoglalását adja: Slovenský národný archív, Pozsony (a továbbiakban: SNA) Premonštrátska prepozitúra Jasov (a továbbiakban: PrJ) 186. doboz (a továbbiakban: d.) f. 675–676. Lacsny Ince Lajos 1923. november 17-ei Jászóvárott írt levele Takács Menyhértnak. Ezúton szeretném megköszönni Kovács Ágnes levéltáros készséges segítségét, aki fényképek formájában az általa fotózott pozsonyi levéltári anyagokat rendelkezésemre bocsátotta.

¹⁷ AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 3, fasc. 2.9, f. 372r.

¹⁸ 1861-ben született, 1879-ben öltözött be, 1884-ben tett ünnepélyes fogadalmat, ekkor szentelték pappá. 1900. április 15-én utódlási joggal prépost-prelátusi koadjutor lett, majd 1900. augusztus 12-től prépost-prelátus, 1933-as lemondásáig. Ugyanebben az évben elhunyt. Vö. *A jászóvári premontrei kanonokrend névtára az 1916-ik évre...*, 8; KOVÁCS Lajos O.Praem, „Dr. Takács Menyhért jászóvári prépost-prelátus, megyés apát (1861–1933)”, in *A nagyváradai római katolikus középiskolai oktatás és a premontrei főgimnázium története 1718–1948*, szerk. PÁSZTAI Ottó, HUTYRA GRAM Zoltán, 147–150 (Nagyvárad: a Nagyváradai Premontrei Öregdiákok Egyesülete, 2005).

¹⁹ 1875-ben született, 1891-ben belépett a ferences rendbe, azonban 1898-ban a rendi reformot követően elhagyta azt és beszercebányai egyházmegyes pap lett. 1918 októberében a szlovák nemzeti tanács titkárának választották. 1918–1920-ig a Forradalmi Nemzetgyűlés tagja és a pozsonyi minisztérium egyházügyi referense. 1920-tól 1937-es haláláig bajmóci plébános volt. Életéről és karrierjéről bővebben lásd: JÁN GOLIAN: „Karol Anton Medvecký: Pútnik národného života”, in JÁN GOLIAN, Rastislav Molda, *René Škandík és Roland Valko, (ne)známe príbehy: osem zabudnutých osobností 19. a 20. storočia* (Banská Bystrica: Society for Humans studies, 2017), 144–175; HRONSKÝ, Marián: „Slovenská spoločnosť v prelomových rokoch 1918–1920 a aktivity K. A. Medveckého”, in *Zborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, 1995, 23–31.

iskolákat a szlovákok nem látogatták, hanem magyar nyelvű elemi iskolából kikerülő diákok. Medvecký ezek után azt akarta, hogy ismerje el Karol Murgašt, egy közismerten magyarellenes, az állammal együttműködő szerzetest igazgatónak, akit októberben nevezett ki Medvecký a kassai gimnázium élére.²⁰ Rozsnyón hasonló volt a helyzet: a rozsnyói gimnáziumot a jászói prépost építette újjá, a bútorokat is ő szerezte be hozzá, azonban azt is elvették. A székesegyházba, a szemináriumba és a premontreiek lakhelyére is katonákat szállásoltak el. A tanárokat eltiltották a tanítástól.²¹

1920-ban a jászói apátság javainak és jövedelmének lefoglalására többször kísérletet tettek, mígnem 8 hónapon keresztül Medvecký a premontrei javakat megbízottja útján kezelte. Ekkor íródott a budapesti apostoli nunciatura iratanyagában található 1921. márciusi levél, melyben a nuncius jelezte, hogy a premontrei prépost Szentszék közbenjárását kérte többek között a prágai kormánytól.²²

Romániában szintén atrocitások érték a premontrei rendet. 1923. február 27-én a magyar külügyminisztérium kérte Schioppa nunciust, hogy érdeklődjön meg a Szentszéken keresztül, illetve járjon közbe, hogy újra kinyithasson a premontreiek nagyváradi liceuma, amely a román kormány parancsára került bezárásra és bízzák azt ismét a premontreiekre.²³ Nem sokkal korábban, 1923. január 25-én a bukaresti nunciusnak Karácsony János nagyprépost, ill. Novotny Alfonz perjel²⁴ is kérte a közbenjárását ugyanebben az ügyben, valamint Hubert Noots

²⁰ 1881-ben született, 1901-ben lépett a jászóvári premontrei rendbe, 1906-ban tett ünnepélyes fogadalmat és ugyanebben az évben szentelték áldozópappá. 1919-ben elbocsátását kérte a rendből arra hivatkozva, hogy Takács azt „magyar” tanítórendnek nevezte. Vö. KARA Anna: „Gödöllői premontrei krónika (1948–1950)”, *Fórum: Társadalomtudományi Szemle* 22, 1. sz. (2020): 79–110, 1. lábjegyzet; A Jászó-Premontrei II. Rákóczi Ferenc-Gimnázium évkönyve az 1939–40. iskolai évről, közzétette BUCZKÓ Emil O.Praem, 10–22 (Kassa: „Szent Erzsébet” Nyomda Részvénytársaság, 1940), különösen: 14–15.

²¹ Takács Menyhért 1919. október 19-ei levele Theodoro Valfré di Bonzo bécsi nunciusnak: AAV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, busta 21, fasc. 2, f. 159r–163v, 161r. Valamint: Takács Menyhért 1923. november 5-ei levele Clemente Micara prágai nunciusnak: AAV, Arch. Nunz. Cecoslovacchia, busta 21, fasc. 2, ff. 215–224. Lásd még: *A Jászó-Premontrei II. Rákóczi Ferenc-Gimnázium...*, 10–22; KARA Anna: „Tíz év, amely megrengette a rendi világot: Adalékok a jászóvári premontreiek történetéhez, 1918–1928”, *Hitel* 26, 4. sz. (2013): 112–119, 115–116. Valamint: SNA PrJ 186. d. f. 675–676. Lacsny Ince Lajos 1923. november 17-ei Jászóvárott írt levele Takács Menyhértnak.

²² AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 3, fasc. 2.9, f. 369rv.

²³ AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 7, fasc. 3.3. ff. 253r–256r, 255v–256r. A kormány kérései sorában a fenti kérés 8. pontként szerepelt. A rendet ért atrocitásokhoz és a bezárás hátteréhez lásd: KOVÁCS Lajos O.Praem, *A premontreiek trianoni sorsa Váradon*. Különlenyomat a jászóvári premontrei kanonokrend gödöllői Szent Norbert Gimnáziuma 1940–41-i évkönyvéből (Gödöllő: Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-t., 1941), 10–11; PÁSZTAI Ottó: „A Jászóvári Premontrei Kanonokrend nagyváradi főgimnáziumának története (1808–1923)”, in *A nagyváradi római katolikus középiskolai oktatás...*, 66–78, 78; SZILÁGYI M. Dózsa, „A premontrei rend és főgimnázium élete a román uralom alatt” in *A jászóvári premontrei kanonokrend nagyváradi Pázmány Péter Gimnáziumának évkönyve az 1940–41. iskolai évről*, közzétette OSZVALD Arisztid O.Praem, 9–14 (Nagyvárad: az Iskola Igazgatósága, 1941), 10. A bezárás dátumaként Kovács Lajos is január 18-át említi, míg Pásztai és Szilágyi január 17-ét.

²⁴ 1914-től 1943-ig volt perjel Jászóváron és a konvent főnöke, 1943. február 28-án hunyt el Kassán. Vö. LEÉB Bertalan O.Praem, „Novotny Alfonz Sándor”, in *A nagyváradi római katolikus középiskolai oktatás...*, 154–155,

rendi prokurátor is vázolta a kialakult helyzetet.²⁵ Miért zárták be a líceumot? A hivatalos magyarázat szerint a gimnáziumot 1923 januárjában a tanárok és diákok államellenes viselkedése miatt zárták be minden előzetes értesítés nélkül, továbbá amiatt, hogy az iskola előjárói nem engedelmeskedtek az állami hatóságok rendelkezéseinek.²⁶ A bezárásról szóló döntést az 1883. évi 30. törvény 50. §-val támasztották alá, melynek értelmében:

Ha a kormány valamely felekezeti középiskolában erkölcsi bajoknak vagy államellenes iránynak jönne tudomására, s ezek ellenében az iskola illetékes felekezeti főhatósága útján gyökeres orvoslás nem szerezhető, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek [...] joga és kötelessége azon iskolától a veszélyes egyének eltávolítását követelni; ellenük a mennyiben a büntetőtörvények sulya alá eső cselekvény esete forog fenn, a törvény rendes útján a büntető eljárást megindítani; sőt ha a baj az egyesek eltávolítása által nem orvosolható, magának az iskolának egy időre, vagy végleges bezáratása iránt Ő Felségéhez előterjesztést tenni. [...]²⁷

Az igazgató kijelentette, hogy ezek a vádak nem igazak, csak azért keletkeztek, hogy el tudják venni a rend vagyonát és egy állami gimnáziummal tudják helyettesíteni azt.²⁸ Az ügyet a román hatóságok elfektették, 1928-ban a panaszeljárást beszüntették.²⁹ A premontreiek gimnáziumának újranyitására időről időre tárgyaltak, 1934-ben például az a hír járta, Noots apát Luttor Ferencsel folytatott beszélgetése nyomán, hogy az oláh kormány hajlandónak mutatkozik az engedély megadására azon esetben, ha a rend francia vagy belga tagjaiból kerülnek ki az előjárók.³⁰ Végül 1940-ben Pázmány Péter Gimnázium néven nyílt meg.³¹

154; *A jászóvári premontrei kanonokrendi prépostság névtára az 1944-ik évre* (Jászóvár: Jászóvári Premontrei Kanonokrendi Prépostság, 1944), 149.

²⁵ AAV, Arch. Nunz. Romania, busta 10, ff. 309r; 310r–311r (Karácsonyi 1923. február 9-ei és január 25-ei levele), 313r–316v (Novotny Alfonz 1923. április 7-ei levele), 322r (Noots leírásának másolata, é.n.)

²⁶ Vö. Noots előző lábjegyzetben említett levelével. Kovács Lajos O.Praem megállapítása szerint az iskolabezárásnak és a premontreiek tanítási joga megvonásának valódi oka az volt, hogy a román hatóságok nem tűrtek meg magyar szerzetesek által vezetett iskolát. Erre például felhozta, hogy bezárták a máramarosszigeti és nagykárolyi piarista, valamint a szilágysomlyói minorita gimnáziumokat is. Vö. KOVÁCS, *A premontreiek trianoni sorsa Váradon...*, 11.

²⁷ *A hatályos magyar törvények gyűjteménye (Magyar Törvénytar): Harmadik kötet: 1881–1887. évi törvények.* Corpus Juris Hungarici, szerkeszti, jegyzetekkel és utalásokkal kíséri MÁRKUS Dezső, 485–505 (Budapest: Franklin-Társulat, Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, 1912), 499–500.

²⁸ AAV, Arch. Nunz. Romania, busta 10, f. 322r.

²⁹ SZILÁGYI M. Dózsa és TEMPFLI Ferenc, „A premontrei rend és főgimnázium élete 1923–1940 között”, in *A nagyváradi római katolikus középiskolai oktatás...*, 79–83, 79; SZILÁGYI, „A premontrei rend és főgimnázium élete a román uralom alatt...”, 10. A rend ekkor a táblához újra beadta a panaszt.

³⁰ MNL OL K 64, 61. csomó, 34. tétel, Thierry Heribert másodosztályú követségi titkár, ideiglenes ügyvivő Kánya Kálmán külügyminiszternek 1934. július 24-én írt levele, 71/pol-1934, ff. 134r–135r, 135r.

³¹ Bővebben lásd: PÁSZTAI Ottó, „A Nagyváradi Premontrei »Pázmány Péter« Gimnázium története 1940–1948 között”, in *A nagyváradi római katolikus középiskolai oktatás...*, 84–94. Lásd még: SNA, PrJ, 186. d., f. 675–676. Lacsny Ince Lajos 1923. november 17-ei Jászóvárott írt levele Takács Menyhértnek.

A premontreiek megtelepedése Gödöllőn

A korábban említett három gimnáziumban tanító tanárok egy része átvándorolt Magyarországra és az 1924-ben állami segítséggel újonnan alapított Gödöllői premontrei gimnáziumnak lettek az oktatói, illetve a nevelőintézet nevelői.³² Ehhez több olyan forrás is kapcsolódik, amely a budapesti apostoli nunciatura levéltárában található. 1931. március 18-án a bíboros államtitkár az akkori budapesti apostoli nunciusnak, Angelo Rottának írta, hogy a premontreiek általános prokurátora azt szeretné, ha a pápa egy szentségtartót ajándékozna az új gödöllői nevelőintézetben létesítendő Klebelsberg Kuno támogatásával épülő kápolna számára. Segélyt akartak kérni a premontreiek, de a prokurátor jobbnak látná, ha magát a szentségtartót ajándékozna nekik a pápa. Ezzel kapcsolatban kéri ki a budapesti nuncius véleményét.³³

Március 27-én kapott rá választ. Ezek szerint a Szent Imre ünnepségekre kiküldött pápai legátus, Luigi Sincero, amikor Budapestre utazott, járt ott egy napra.³⁴ Megfigyelése szerint túl nagy és elegáns az építmény. Akkor jegyezte meg azt is, hogy nincs benne kápolna. Bár igazán lenyűgözőek az épület méretei, azonban a premontreiek eladósodtak miatta, ingatlanjaik jelzáloggal terheltek. A segély helyett azon a véleményen van, hogy életszínvonalukon adhatnának alább, amely így jobban összhangban lenne a vállalt szegénységgel. Ezen kívül azt is megemlíti, hogy nem csak ők vannak rossz helyzetben a szerzetesrendek közül, hiszen az általános gazdasági válságnak a hatása a többi rend esetében is érezhető Magyarországon. Ennek során a tulajdonukban levő mezőgazdasági termékek ára nagyon leértékelődött, illetve az emberek elszegényedtek, ezért nem tudnak a rendek irányába jótékonykodni. Így – bár több rend is rászorulna a segélyre – ha egyiknek pénzt adnának, akkor az precedensül szolgálhatna és más rendek is sorban állnának érte. Azonban a szentségtartót meg lehet ígérni arra az időre, ha kész lesz a kápolna.³⁵ A korabeli sajtóban arra vonatkozó utalást nem sikerült találnom, hogy

³² A rend gödöllői megtelepedéséhez lásd: K.L.: „A premontreiek Gödöllőn”, in *A jászovári premontrei kanonokrend gödöllői reál-gimnáziumának és Szent Norbert-nevelőintézetének értesítője az 1924–1925. iskolai évről*, közzéteszi STUHLMANN Patrik, 6–9 ([Gödöllő]: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, é.n.).

³³ AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 37, fasc. 6.1, f. 162r.

³⁴ Az 1930. augusztus 24-ei estét és 25-én reggelt töltötte ott. Vö. „Sincero bíboros visszatért Rómába: Ünnepelesen búcsúztatták Budapesten és Nagykanizsán”, *Az Est* 21, 192. sz. (1930): 4. Luigi Sincero ottjártakor papszentelést is végzett: Gerinczy Pál későbbi jászovári prépost prelátust a gödöllői rendi kápolnában ő szentelte áldozópappá. Vö. *A jászovári premontrei kanonokrend nagyváradi Pázmány Péter Gimnáziumának évkönyve az 1940–41. iskolai évről*, közzétette OSZVALD Arisztid, (Nagyvárad: Kiadta az iskola igazgatósága, 1941), 4; *A gödöllői premontrei kanonokrend gödöllői gimnáziumának (IV–VIII. oszt. reál-gimnázium) és Szent Norbert-nevelőintézetének értesítője az 1937–1938. iskolai évről*, közzéteszi CHAMPIER István (Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1938), 3.

³⁵ AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 37, fasc. 6.1, f. 163rv. Ideiglenesen a díszterem szolgált kápolnául. Vö. K.L.: „A premontreiek Gödöllőn...”, 8.

valóban adományozott-e az épülő kápolna számára szentségtartót a pápa. Mindössze arra találtam utalást, a Gödöllői Gimnázium és Szent Norbert Nevelőintézet 1937/38-as értesítőjében, hogy XI. Pius pápa az épülő gödöllői premontrei templomnak adományozott egy díszes szentségtartót. A templom építése ekkor még csak tervbe volt véve, abban bíztak, hogy a kettős szentév folyamán megkezdődhet a Magyarok Nagyasszonya tiszteletére a templom építése, mellyel régi vágya teljesül a rendnek, az ifjúságnak és a környék katolikusainak.³⁶ A templomra már 1928-ban gyűjtés volt folyamatban, a gimnázium évkönyvéből való idézet szerint: „a magyar jövőt építi, aki a gödöllői premontrei templomhoz téglákat hord”.³⁷

Szintén a premontrei rend gödöllői megtelepedése és annak háttere a témája annak az 1932. január 12-én írt levélnek, melyet Stuhlmann Patrik, a gödöllői premontrei gimnázium rektor-igazgatója, egyben gödöllői házfőnök³⁸ írt Angelo Rotta nunciusnak.³⁹ Kérdezhetnénk, de hát minek kapcsán merül fel ez a kérdés 8 év távlatából? A válasz, hogy a jászói apát elleni csehszlovák vádaskodások kapcsán. Ugyanis ezek szerint a rendházat, a gimnáziumot és a nevelőintézetet a rend Csehszlovákiában található vagyonának jövedelméből építette, így speciálisan magyar ügyet segített, miközben maga csehszlovák állampolgár. A másik vád ellene, hogy még ma is pénzsegélyben részesíti őket. E vádak a prágai nunciussal az igazgató leírása szerint a pozsonyi egyházügyi referens tudatta. Stuhlmann küldte a hivatalos dokumentumokat is, amelyek tanúsítják, hogy a gödöllői építkezéseket kölcsönökből finanszírozták. A Szindikátus búzakölcsönéből 1923-ban, valamint 1926-ban és 1927-ben felvett holland kölcsönökből.⁴⁰ Ezeket mind a prímás mind pedig a vallás- és közoktatásügyi miniszter annak idején jóváhagyta, egy 1930. januári levélből pedig az tűnik ki, hogy Hubert Noots rendi prokurátor szentszéki jóváhagyást is intézett hozzá. A vádak tehát, hogy

³⁶ *A gödöllői premontrei kanonokrend gödöllői gimnáziumának (IV–VIII. oszt. reálgimnázium) és Szent Norbert-nevelőintézetének értesítője az 1937–1938. iskolai évről...*, 85–92, 88. és 91.

³⁷ Uo. 91. A Jászó-Premontrei Iskolák Barátainak Szövetsége már 1928-ban rendezett gyűjtést a templomra, melynek összege azóta gyarapodott. Az 1928-as gyűjtésről lásd: *A jászóvári premontrei kanonokrend gödöllői reálgimnáziumának és Szent Norbert-nevelőintézetének értesítője az 1928–1929. iskolai évről*, közlése STUHLMANN Patrik, 128–134 (Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1929), 130–133.

³⁸ 1871-ben született, 1891-ben öltözött be, 1895-ben tett ünnepélyes fogadalmat és ugyanebben az évben szentelték pappá. 1924-től 1933-ig házfőnök és megbízott préposti vikárius Gödöllőn, valamint 1924-től 1934-ig volt a gödöllői premontrei gimnázium rektor-igazgatója. 1951-ben hunyt el. *A jászóvári premontrei kanonokrend névtára az 1916-ik évre* (Budapest: Stephaneum Nyomda R.t., 1916), 69; *A jászóvári premontrei kanonokrendi prépostság névtára az 1944-ik évre...*, 111–112, 112; „Halálozás”, *Új Ember* 7, 25. sz. (1951): 4.

³⁹ AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 40, fasc. 4, ff. 65r–66r.

⁴⁰ Maguk a szerződések vagy azok másolatai nincsenek a nunciatúrai anyagban. Ezek mértékéről és az évi terhekről 1928-ból találunk egy kimutatást, mely szerint a kölcsönök összege 1928. augusztus 31-én 7690000 pengő volt. Vö. SNA PrJ 190.d., ff. 212–213. Pogány Pál 1928. július 23-ai levele Takács Menyhértnek, illetve az ehhez kapcsolódó kimutatás. Nagyon jó összefoglalását adja az adósságoknak és a rend anyagi helyzetének Hubert Noots és Kovács Lajos 1935. március 23-ai pro memoriája: SNA PrJ 196. 200. d., f. 207–211. (a helyzetértékelés valószínűleg a Magyar Pénzügyi Szindikátusnak és az A. Gilissens Banknak készült, vö. uo. f. 199. Kovács Lajos vikárius levele a Magyar Pénzügyi Szindikátus Igazgatóságának, Gödöllő, 1935. március 23.).

Csehszlovákiában keletkezett jövedelemből építették volna fel őket, alaptalanok. A kölcsönök kamatai a magyarországi kb. 10 ezer holdas ingatlanjaik jövedelmükre nehezednek.⁴¹

A nuncius áttanulmányozva a helyzetet úgy döntött, hogy ír prágai kollégájának, Pietro Ciriaci nunciushoz⁴². Megerősítette, hogy a kezében voltak a nevezett kölcsönök papírjai és hogy meggyőződése, hogy a dolgok úgy történtek, ahogy Stuhlmann állítja. Mindezt azért közli vele, hogy alkalom adtán nagyobb megalapozottsággal tudjon a vádaskodások ellen fellépni, ha ez a premontrei atyákra irányulna, különösen a jászói prépostra.⁴³ Január 18-án Ciriaci válaszában leírja, hogy fel fogja használni a dokumentumokat az igazság védelme érdekében.⁴⁴

Hubert Noots a jászói apátság apostoli kormányzója

Takács Menyhért jászói premontrei prépostot a csehszlovák körökben politikai, nemzetiségi okokból támadták, hiszen egy olyan előljáróról volt szó, aki a trianoni határok megvonása után a határ másik oldalán épített rendházat, iskolát és ezt a határon átnyúlva vikáriusok útján kormányozta is. A csehszlovák kormány először azt szerette volna, ha áttelepül a magyar részbe, de kiutasítani nem tudták, hiszen csehszlovák állampolgár volt.⁴⁵ Ehhez szorosan kapcsolódik az ő hamarosan bekövetkező lemondása, melynek jobbra csak tényére és következményeire láthatunk rá a budapesti apostoli nunciatura anyagából. 1933. június 20-án ugyanis a Szerzetesi Kongregáció titkára értesítette Hubert Noots apátot, hogy elfogadták Takács Menyhért lemondását és kérte, hogy erről értesítse. Erről találunk egy másolatot a nunciaturai levéltárban.⁴⁶ Szintén megtalálható ugyanitt a Szerzetesi Kongregáció prefektusának levele Hubert Nootsnak. Értesíti, hogy miután a pápa elfogadta Takács Menyhért lemondását, Nootsot *ad nutum S. Sedis* a jászói apátság apostoli adminisztrátorává nevezte ki, s mint ilyen a rendes kormányzó apátok jogaival ruházta fel. Hat fakultást is kapott, amelyből rálátunk azokra a főbb irányvonalakra, amelyek a Szerzetesi Kongregációt akkor a renddel kapcsolatban foglalkoztatták: 1. Elkülönítheti az apátság Romániában és Magyarországon található részeit, azaz a gödöllői és a nagyváradi házakat kánonilag felállítani, amikor eljön az ideje és noviciátust alapítani. 2. Bevezetni a reformokat a Szentszék instrukciói és döntései

⁴¹ AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 40, fasc. 4, ff. 65r–66r.

⁴² Pietro Ciriaci 1928-tól 1934-ig volt prágai nuncius. Vö. Giuseppe DE MARCHI, *Le nunziature apostoliche dal 1800 al 1956*, Sussidi Eruditi 13 (Roma: Edizioni di Storia e Letteratura, 1957), 83, 217.

⁴³ AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 40, fasc. 4, f. 64r.

⁴⁴ AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 40, fasc. 4, f. 67r.

⁴⁵ Ezt Stuhlmann már idézett, 1932. január 12-én Angelo Rotta nunciushoz írt levelében említette: AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 40, fasc. 4, ff. 65r–66r, 65v.

⁴⁶ AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 43, fasc. 2.1., f. 102r. Vincenzo La Puma, a Szerzetesi Kongregáció titkárának 1933. június 20-ai levele Hubert Nootsnak.

szerint, illetve a rend konstitúciói szerint. 3. Tanácsot felállítani és gondoskodni az ideiglenes kormányzás reformjáról. 4. Ideiglenes vagy örök fogadalmat átvehet ő maga vagy megbízottja, elbocsáthat fogadalmasokat, feltéve ha a jog szerint jár el. 5. Áthelyezhet szerzeteseket és klerikus növendékeket oda helyezhet, ahová alkalmasnak látszik. 6. Vikáriust nevezhet ki és felruházhatja minden olyan fakultással, amelyet szükségesnek és alkalmasnak gondol a kormányzáshoz, adminisztrációjához és reformjához a jászói apátságnak.⁴⁷ 1933. november 29-én pedig már arról értesült a nuncius Kovács priortól, hogy Takács Menyhért elhunyt Budapesten.⁴⁸

Vizitációk, a rend fegyelmi helyzete

Egy másik nagyobb témakör, amelyben feltűnnek a premontreiek, a budapesti apostoli nunciatura anyagában, az a szerzetesrendek vizitációja az 1920-as évek végén–1930-as évek elején, illetve már kicsit korábban, 1922-ben szóba kerül a szombathelyi premontreiek apostoli vizitációja is a szombathelyi püspök és a rend kapcsolatának egy epizódjából kiindulva. 1922. október 17-én ugyanis Schioppa nuncius arról számol be Gasparri államtitkárnak, hogy felkereste őt Mikes János püspök⁴⁹ és hosszasan értekezett a szombathelyi premontreiek nem éppen épületes viselkedéséről Szombathelyen. Azt állította, hogy hiányzik belőlük az igazi papi szellemiség, külső viselkedésükben a komolyság, színházba, moziba mennek – ezt akkoriban a Szentszék úgy tartotta, hogy nem illendő egy papnak⁵⁰ –, ráadásul gyakran civilbe járnak – ezt, lévén még a II. Vatikáni Zsinat előtt vagyunk, szintén nem tolerálták –, nem tartják a klauzúrát, hiányzik a kápolna onnan, ahol laknak, és az előjáróik sem ellenőrzik kellően őket, ha

⁴⁷ AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 43, fasc. 2.1., f. 103rv. Alexis-Henri-Marie Lepicier OSM a Szerzetesi Kongregáció prefektusa 1933. június 20-ai levele Hubert Nootsnak, Vincenzo La Puma ellenjegyzésével. Másolat. Mivel Noots prokurátori tisztsége miatt Rómában tartózkodott, apostoli kormányzói helynököket nevezett ki, akik helyette az ügyeket vitték. Novotny Alfonz c. prépost, perjelet (1933–1934) Jászóvárra, Stuhlmann Patrik rektort (1933–1934), majd Kovács Lajos perjelet (1934–1937) Gödöllőre, Kovács Kandid tárházi, majd 1936-tól konventi perjelet (1933–1937) Nagyváradra. Az apostoli kormányzó négy éven belül önállósította mindhárom tagozatot: Jászóvárrott 1936-ban Ebergényi Ambrus lett a prépost, Gödöllőn és Nagyváradon kormányzóperjelségek létesültek. Vö. SALACZ, *A magyar katolikus egyház...*, 17; *A jászóvári premontrei kanonokrendi prépostság névtára az 1944-ik évre...*, 33–35. A gödöllői rendház kánoni felállításáról a dekrétumát Pozsonyban találjuk: SNA PrJ 194. d., f. 28. Hubert Noots 1933. július 24-ei dekrétuma.

⁴⁸ AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 43, fasc. 2.1., f. 118r.

⁴⁹ 1911-től 1936-ig a szombathelyi egyházmegye püspöke. Életéről és munkásságáról bővebben lásd: BAKÓ Balázs, *Gróf Mikes János, a szombathelyi egyházmegye püspöke*, Doktori disszertáció (Budapest: ELTE, 2013).

⁵⁰ A nuncius például amikor Vass József miniszterről írt 1924. január 7-én Pietro Gasparri bíboros államtitkárnak megjegyezte, hogy mozikat és színházakat látogat, de ez még megmagyarázható, mivel miniszteri minőségben teszi, annál is inkább, hogy más papok, sőt, egyes püspökök még többször látogatják ezeket az intézményeket. Vö. Archivio Storico della Segreteria di Stato - Sezione per i Rapporti con gli Stati, Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, Pio XI, Ungheria, pos. 17, fasc. 24. f. 25r–27r.

szabadságra mennek. Mikes püspök így apostoli vizitációt javasolt.⁵¹ A nuncius a bíboros államtitkárnak küldte tovább az észrevételt, aki az illetékes Szerzetesi Kongregációnak továbbította. Ez utóbbi titkára válaszolt Schioppának: nem tartották szükségesnek apostoli vizitátor kinevezését, mivel épp akkor folyt a premontrei rendfőnök kánoni vizitációja. Véleményük szerint ő majd kézbe veszi a dolgokat és megszigorítja a fegyelmeiket.⁵² Fontos azonban megjegyeznünk, hogy a levél egy adott időpillanatban tapasztalt állapotokat tükröz, pusztán véletlen hogy éppen ez maradt fenn a szombathelyi premontrei rendházról az iratanyagban, miközben a falai között zajló dicsérendő oktatási és tudományos munkáról, a szombathelyi tudós premontrei szerzetesekről az apostoli nunciatura fondjai ezúttal hallgatnak.⁵³

A női rendek vizitációjával kapcsolatban a külsőváti premontrei nővérek életébe enged rövid bepillantást a nunciaturai anyag. A Szerzetesi Kongregáció ugyanis 1927. július 19-én megbízta Áronffy Ferencet a vizitáció elvégzésével, aki e kötelességének eleget is tett, 1932-ben fejezte be, amikor is jelentést készített tapasztalatairól. A meglátogatott rendházak között a felsőváti premontrei nővéreké is szerepel, ahol 1928. december 18-án járt. A házat – ahol óvoda és napközi otthon működött – nem sokkal korábban, 1927-ben alapította Ráday Sebestyén gödöllői premontrei kanonok Szentgyörgyi Ignác külsőváti esperesplébános támogatásával, aki a vizitátor leírása szerint 2600 P értékben 36 hektár földet adományozott nekik.⁵⁴ Áronffy a következőket állapította meg: lakásuk szűkös, a beszélőnek nincsen ablaknyílása. Elöljáró és gyóntató váltás nem aktuális. A zsolozsmát közösen végzik, napi imádság, heti gyónás és éves lelki gyakorlatok vannak, naponta szentáldozáshoz járulnak. Gyakran olvassák a regulát, megtartják a benne foglaltakat, a szegénységet is. Az elöljáró bár apátnő, a jelvényeket nem használja.⁵⁵ Ezen kívül még egy pár gondolatot arról olvashatunk, hogyan lehet közjük belépni novíciusnak. A jelöltség 6 hónapig tart, amely meghosszabbítható. Az ordinárius vizsgálata és

⁵¹ AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 6, fasc. 4.6 ff. 300rv. Mikes püspök 1922. október 17-ei levele. Vizitátornak Szabó Szádok OP-t javasolta.

⁵² AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 6, fasc. 4.6, f. 301rv. Serafini D. Mauro 1922. december 1-jei levele.

⁵³ Erről bővebben olvashatunk: HORVÁTH Lóránt Ödön, „Szombathely és a premontreiek”, in *Kunc Adolf emlékére: Emlékkönyv Kunc Adolf premontrei prépost születésének 150. évfordulója alkalmából*, szerk. HORVÁTH József és MOLNÁR László, 27–36 (Szombathely: Szombathelyi Premontrei Diákszövetség, 1993), különösen: 35. A későbbiekben látni fogjuk, hogy pozitív kontextusban is feltűnik a nunciaturai iratanyagban a szombathelyi főgimnázium, méghozzá éppen 1912-től az igazgatói posztot betöltő Steiner Miklós révén.

⁵⁴ Kezdetben hat, majd kilenc jelölt volt, egy négyszobás házban kezdték meg szerzetesi életüket, amit két csanaki jelentkező hozományából vásároltak. Az új zárdát 1927. július 2-án szentelte fel Rott Nándor megyéspüspök. Vö. ARTNER Vilma M. Bernadett O.Praem, *A magyarországi premontrei női kanonokrend története 1927–1950*, Premontrei Könyvek (1121–2021) (az 1985-ös kiadást archív képekkel és függelékkel bővítették: Premontrei nővérek 2019: h.n.), 13–16.

⁵⁵ Az első perjelő Ludolph Maria Anzelma Wiśnicka volt, másodrendi ünnepélyes örökfogadalmas nővér, 1883-ban született és 1955-ben hunyt el. Vö. uo. 50.

lelkigyakorlat végzése után léphet valaki a noviciátusba. A fogadalomtételre az előjárónő ad engedélyt a helyi ordinárius jóváhagyásával. Az előjárónő egyben a novíciusok magisztere is. Egy kis kápolnájuk van, ott végzik a gyónást. A tabernákulumra helyezett külső takaró vagy más néven függönyke elkészítésére utasította őket.⁵⁶

A férfi rendeket Hubert Hansen vizitálta – 1927-ben bízták meg⁵⁷ – és ő készített jelentést. 1929. nyarán már beszámolt a premontrei rendházakban végzett vizitációjáról. Ebben megjegyezte, hogy noha az utóbbi évtizedben öröndetesen javult a rendi fegyelem, azért reformra – akárcsak a többi magyarországi tanítórend esetében – szükség van. A Szentszék által jóváhagyott rendi konstitúciókat nem mindig tudják betartani, mivel szükséges volt bekapcsolódniuk a gimnáziumokban és állami iskolákban a tanításba, s ez immár 150 éve tapasztalható kvázi visszaélés. Hiszen a premontrei rendet visszaállító 1802-es oklevél a rend egyik fő feladatává a középiskolai oktatást-nevelést tette.⁵⁸ Ezért szükséges lenne egy olyan vizitátort kiküldeni, aki tanulmányozni tudja a magyar premontreiek speciális körülményeit és gondoskodna a szükséges dispenzációk beszerzéséről, ha úgy ítéli helyesnek. Hansen véleménye szerint ahhoz, hogy egységesen be lehessen vezetni a reformot egy prépostságban kellene egyesíteni az összes rendházat Magyarországon. A szerzetesi egyszerűséggel és szegénységgel kevésbé tartja összeegyeztethetőnek a gödöllői nagyszabású rendi építkezéseket és ő nem tud a szentszéki felhatalmazásról sem a hatalmas összegű kölcsönhöz, amelyre már korábban utaltam, és amelynek létét a nuncius a későbbiek során állította. A csornai prépostságra megemlíti, hogy szintén nagy pénzügyi teher nehezedett.⁵⁹

A férfi rendek vizitációja kapcsán is feltűnnek premontrei források a nunciaturai iratanyagban. 1930. december 18-án a Szerzetesi Kongregációtól Gummar Crets generális apát felhatalmazást kapott, hogy a budapesti nuncius tanácsának meghallgatását követően jelöljön ki egy kegyes és bölcs premontreit a vizitáció után a fegyelem helyreállítására Magyarországon a rendben a kongregáció utasításainak megfelelően. A definitórium egyetértésével Hubert Nootsot jelölte

⁵⁶ A nuncius e szövegdarabra a *conopeum* szót használta. A korszakban Magyarországon nem volt szokás ezzel elfedni a tabernákulumot, vélhetően erre vezethető vissza a hiánya. Vö. LANG Hugó O.S.B., *Rövid liturgika világiak részére*, ford. SOLYMOSS Vendel O.S.B. (Budapest: Szent István-Társulat Kiadása, 1937), 239. Áronffy latin nyelven készült leírását AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 40, fasc. 4. f. 95v találjuk, publikálta: SOMORJAI Ádám O.S.B., *Visitatio apostolica institutorum vitae consecratae in Hungaria 1927–1935. Magyarországi szerzetesrendek apostoli vizitációja 1927–1935*, Rendtörténeti füzetek 13 (Pannonhalma: Archiabbatia de Sancto Monte Pannoniae, 2008), 310.

⁵⁷ SOMORJAI, *Visitatio apostolica...*, 114–115.

⁵⁸ Ezt az információt konkrétan a hivatkozott levéltári forrás nem tartalmazza, azonban a rend névtára igen: A *jászóvári premontrei kanonokrendi prépostság névtára az 1944-ik évre...*, 11–38, 24.

⁵⁹ A vizitátor az utóbbira 120 ezer pengőt említ. Több vizitációval kapcsolatos dokumentum: AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 29, fasc. 7.1, fasc. 7.3. (itt különösen: ff. 178, 179). A fent hivatkozott 1929. július 31-ei dokumentumot közölte: SOMORJAI, *Visitatio apostolica...*, 205–208.

ki és erről 1931. június 27-én értesítette a nunciust.⁶⁰ Utóbbi Cretsnek adott június 30-ai válaszában azt hangsúlyozta: Noots jó választás a fegyelem helyreállítására.⁶¹ Noots vizitátorként fakultást kapott arra is, hogy összehívja a Gergye Ipoly lemondásával megürült csornai apáti szék betöltésére a rendi káptalant és ott elnököljön. A volt apát ellen felhozott vádak léteire utal a nunciaturai anyag, tartalmukra nem.⁶² Az 1935-ös választáson Noots leírása szerint 4 jelölt közül 28-an szavaztak a keszthelyi gimnázium tanárára, Szerecz Imrére,⁶³ míg 9-en Steiner Miklósrá, a szombathelyi házfőnökre, aki egyben a szombathelyi premontrei gimnázium igazgatója is volt.⁶⁴ Mivel előbbi szavazói azért adták rá a voksukat, hogy minden a régi mederben menjen tovább, tehát így nem kerülne sor a szükséges reformokra, ezért inkább Steinert ajánlotta a Szentszéknek. Utóbbi 63 éves, mindenki tiszteli, tekintélye van, inkább tartanak tőle. Nagyon jó pap és szerzetes, energikus előjáró, a Szentszék dekrétumainak engedelmeskedő és ő tudná a rendi reform útját legjobban egyengetni.⁶⁵ 1935. május 28-án meg is kapta tehát Steiner kinevezésére a felhatalmazást.⁶⁶ A nunciaturai anyagban megtalálható a nuncius és a magyar külügyminiszter június 25-ei beszélgetéséről is egy beszámoló, mely szerint a kormány hiányolta az előzetes egyeztetést.⁶⁷

⁶⁰ AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 37, fasc. 6.1, f. 154–155.

⁶¹ AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 37, fasc. 6.1, f. 153r.

⁶² A Gergye elleni vádakhoz lásd: AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 43, fasc. 2.1., f. 89r, 91r, 92r–93v, 94r, 95r, 96r.

⁶³ 1890-ben született, 1909-ben lépett be a premontrei rendbe, 1913-ban tett ünnepélyes fogadalmat és 1914-ben szentelték pappá. Vö. *A szent, fehér és kiváltságos prémontrei rendű szerzeteskanonokok csornai prépostságának névtára az 1933. évre* (egybekötve a *Directorum Officii Divini ac missarum in usum canonicorum regul. praemonstratensium de Csorna ad annum communem 1933* kötetel (Csorna: ex Officina Typographica C. Martincsevics, 1933)), 5.

⁶⁴ 1872-ben született, 1891-ben lépett a rendbe, 1895-ben tett ünnepélyes fogadalmat és ebben az évben szentelték pappá. 1897-től 1901-ig a rend keszthelyi, majd 1901-től 1935-ig szombathelyi iskolájában tanított. 1911-ben a rendfőnök a szombathelyi premontrei gimnázium igazgatójává nevezte ki. 1933-ban tankerületi királyi főigazgató lett. Uo, 3. és: *A csornai premontrei kanonokrendi Szent Norbert Gimnázium 1935–36. évi értesítője*, közléteszi SIMONFFY Jenő (Szombathely: Martineum Könyvnyomda Rt., é.n.), 3–5.

⁶⁵ Noots 1935. április 15-ei levelét, melyben az új csornai apátot megválasztó káptalan összehívására és azon elnöklésre engedélyt kér, az erre kapott április 17-ei válaszlevél fogalmazványát, illetve Noots május 25-ei jelentését közölte: SOMORJAI, *Visitatio apostolica...*, 296–298.

⁶⁶ Uo. 299. Steiner 1912-től látta el a szombathelyi premontrei gimnázium igazgatói tisztségét. Vö. *A csornai premontrei kanonokrend szombathelyi gimnáziumának 1925–1926. évi értesítője*, közléteszi STEINER Miklós (Szombathely: Martineum Könyvnyomda R.-T. 1926), 2.

⁶⁷ A nuncius levele Pietro Gasparrinak és a válaszlevél: AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 48, fasc. 3, f. 608rv, 609r; f. 610rv, 611r. 1935. augusztus 24-én ismét beszélgetésre került sor a nuncius és a külügyminiszter között a csornai apátválasztás ügyében. Az ezzel kapcsolatos levélváltás a bíboros államtitkárral: uo. f. 634rv, 635rv. A június 25-ei beszélgetésről a miniszter is napi jelentést készített, melyet június 28-án továbbítottak Barcza György rendkívüli követ és meghatalmazott miniszternek. Vö. MNL OL K 105, 25. cs. Melléklet a 456/pol-1935 számhoz. Másolat. 108/biz.-1935 szám. Ugyanitt a püszkozatok között 34/biz.-1936. sz. alatt egy Apor Gábor bárónak írt 1936. március 24-ei levélben: az egész elvi kérdés egy félreértésből eredt, ugyanis Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter elfelejtette, hogy a generális apát már jóval Steiner kinevezése előtt értesítette róla, melyre reagálva örömeinek adott hangot a megválasztása felett. Noots vizitációjának eredményéhez kapcsolódnak 1938-as levelei is, vö. AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 57, fasc. 4, ff. 556–559, 560r, 561r, 562r, 563r–564r, 565r–566r. Ugyanitt: Kelemen Krizosztom 1938. június 30-ai levele Nootsnak: f. 567–570.

Kitekintés

Az eddig vázolt jelentősebb események mellett a rend életének egy-egy epizódjába is betekintést nyerhetünk a nunciaturai anyagból. Megtalálható benne például Tivadar Dénes rendből elbocsátott premontrei szerzetes kérvénye, aki vissza szeretett volna térni az Egyház szolgálatába,⁶⁸ vagy Petzkó Ernő ügye, aki aposztataként polgári házasságot is kötött és ismét misézni szeretett volna.⁶⁹ Az anyagban rendi tisztségviselők haláláról vagy kinevezésekről történő értesítések⁷⁰ és megannyi testvéri gesztus megnyilvánulása is fellelhető: a nunciushoz Takács Menyhért nagyon gyakran bort küldetett,⁷¹ illetve karácsonyi jókívánságokat váltottak.⁷² Említés szintjén felsejlik a forrásokból az is, hogy a nuncius 1935-ben Gödöllőre látogatott.⁷³

Összességében tehát elmondható, hogy egy mozaikos, mégis nagyon színes kép rajzolódik ki előttünk a premontrei rend és az egyes rendtagok életéből a budapesti nunciaturai anyagból, ráláthatunk belőle Gödöllő kiépítésére, a rend fegyelme helyreállítása, reformja érdekében tett szentszéki erőfeszítésekre és a mindennapi élet alakulására is. Ezeket a mozaikkockákat

⁶⁸ 1924-ben mondta első szentmiséjét Alsólendván. Négy évvel később már a rendbe történő visszatérésről folyik a levelezés. Vö. „Hirek: Primicia”, *Zalai Közlöny* 63, 150. sz. (1924): 2. Az üggyel kapcsolatban több dokumentum: AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 24, fasc. 6.1.

⁶⁹ Ezzel kapcsolatosan több dokumentum: AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 42, fasc. 1.14. Petzkó Ernő 1865-ben született, középiskolai tanulmányait követően lépett a premontrei rendbe, ahol a kassai gimnáziumban tanított. Innen 1896-ban lépett ki és református vallású lett. Ezek után 1926-ig a debreceni református főgimnáziumban, valamint a főiskolán tanított, időközben édesanyja vezetéknévét, a Szokolayt is felvette a Petzkó mellé. 1938-ban református szertartás szerint helyezték örök nyugalomra. SZINNYEI József, „Petzkó Ernő”, in SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái, X. kötet, Ótocska-Popea* (Budapest: Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, 1905): 1096–1097; „Halálozás”, *Esti Ujság* 3, 37. sz. (1938): 6; GYÖRI L. János, „A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának története (1850–1952)”, in *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850–2012): Iskolatörténeti tanulmányok*, szerk. GYÖRI L. János, Kiadványok a Debreceni Református Kollégium fennállásának 475. évfordulója tiszteletére II, 15–164 (Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, 2013), 66.

⁷⁰ Gergye Ipoly például csornai apáttá történő megválasztásáról értesítette a nunciust: AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 29, fasc. 7.1, f. 96r.

⁷¹ Például 1932. február 29-én Zimányi Mihály tokaji bort küldött Takács Menyhért megbízásából a nunciushoz. AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 40, fasc. 4, f. 75r. A nuncius köszönőlevele március 1-jén kelt: uo., f. 76r. Vagy például: Kovács Lajos tokaji bort küldött 1935. június 6-án a nunciushoz. AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 47, fasc. 5, f. 400r. Ugyanő 1935. december 20-án is. AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 47, fasc. 5, f. 416r.

⁷² Például 1932. december 21-én Takács Menyhért karácsonyi üdvözlőt küldött a nunciushoz, aki december 23-án ezt viszonzta. AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 40, fasc. 4, f. 138rv és 139r.

⁷³ Kovács Lajos 1935. május 13-ai levele a nunciushoz, melyben megemlíti, hogy azért nem voltak otthon amikor a nuncius meglátogatta Gödöllőt, mivel Budapesten az épülő Gödöllői templom javára adott jótékonysági koncerten voltak. A koncert május 12-én volt, tehát ekkor járhatott ott a nuncius. AAV, Arch. Nunz. Ungheria, busta 47, fasc. 5, f. 399r; „(Mécse László vasárnap előad Budapesten.)”, *Nemzeti Ujság* 17, 107. sz. (1935): 11. A nuncius nyilván máskor is járt Gödöllőn, csak a nunciaturai anyagban nem feltétlen maradt nyoma. Tanulmányomban az előforduló főbb témákat ismerttettem, a szórvány iratanyaghoz, bővebb tájékozódáshoz, kiinduláshoz érdemes kézbe venni a TÓTH és TUSOR, *Inventarium Vaticanum I-et*.

azonban fontos egyéb vonatkozó levéltárak forrásanyagával párhuzamosan nézni, mivel így nyerhetünk egy teljes képet.

Források:

Archivio Apostolico Vaticano (AAV)

Arch. Nunz. Cecoslovacchia, busta 21, fasc. 2.

Arch. Nunz. Romania, busta 10, fasc. 29.

Arch. Nunz. Ungheria, busta 3, fasc. 2.9.

Arch. Nunz. Ungheria, busta 6, fasc. 4.6.

Arch. Nunz. Ungheria, busta 7, fasc. 3.3.

Arch. Nunz. Ungheria, busta 24, fasc. 6.1.

Arch. Nunz. Ungheria, busta 29, fasc. 7.1.

Arch. Nunz. Ungheria, busta 29, fasc. 7.3.

Arch. Nunz. Ungheria, busta 37, fasc. 6.1.

Arch. Nunz. Ungheria, busta 40, fasc. 4.

Arch. Nunz. Ungheria, busta 42, fasc. 1.14.

Arch. Nunz. Ungheria, busta 43, fasc. 2.1.

Arch. Nunz. Ungheria, busta 47, fasc. 5.

Arch. Nunz. Ungheria, busta 48, fasc. 3.

Arch. Nunz. Ungheria, busta 57, fasc. 4.

Archivio Storico della Segreteria di Stato – Sezione per i Rapporti con gli Stati (ASRS)

Archivio Storico della Segreteria di Stato - Sezione per i Rapporti con gli Stati, Congregazione degli Affari Ecclesiastici Straordinari, Pio XI, Ungheria, pos. 17, fasc. 24.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

K 105, Külügyminisztériumi Levéltár, Vatikáni követség, 25. csomó

K 64, Külügyminisztériumi Levéltár, Politikai Osztály reservált iratai, 61. csomó

Slovenský národný archív, Pozsony (SNA)

Premonštrátska prepozitúra Jasov (PrJ) 186., 190., 194., 196. doboz

Felhasznált irodalom:

„Diarium Romanae Curiae: Nomina Pontificia”, *Acta Apostolicae Sedis* 14, 6. sz. (1922): 171.

„Diarium Romanae Curiae: Nomine”, *Acta Apostolicae Sedis* (a továbbiakban: AAS) 6, 16. sz. (1914): 525–528.

„Diarium Romanae Curiae: Segreteria di Stato: Nomine”, *Acta Apostolicae Sedis* 13, 5. sz. (1921): 204–205.

„Halálozás”, *Esti Ujság* 3, 37. sz. (1938): 6.

„Halálozás”, *Új Ember* 7, 25. sz. (1951): 4.

„Hirek: Primicia”, *Zalai Közlöny* 63, 150. sz. (1924): 2.

„Sincero bíboros visszatért Rómába: Ünnepelesen búcsúztatták Budapesten és Nagykanizsán”, *Az Est* 21, 192. sz. (1930): 4.

A csornai premontrei kanonokrend szombathelyi gimnáziumának 1925–1926. évi értesítője, közléteszi STEINER Miklós (Szombathely: Martineum Könyvnyomda R.-T. 1926),

A csornai premontrei kanonokrendi Szent Norbert Gimnázium 1935–36. évi értesítője, közléteszi SIMONFFY Jenő (Szombathely: Martineum Könyvnyomda Rt., é.n.).

A gödöllői premontrei kanonokrend gödöllői gimnáziumának (IV–VIII. oszt. reálgimnázium) és Szent Norbert-nevelőintézetének értesítője az 1937–1938. iskolai évről, közléteszi CHAMPIER István (Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1938).

A hatályos magyar törvények gyűjteménye (Magyar Törvénytár): Harmadik kötet: 1881–1887. évi törvénycikkek. Corpus Juris Hungarici, szerkeszti, jegyzetekkel és utalásokkal kíséri MÁRKUS Dezső (Budapest: Franklin-Társulat, Magyar Irod. Intézet és Könyvnyomda, 1912).

A Jászó-Premontrei II. Rákóczi Ferenc-Gimnázium évkönyve az 1939–40. iskolai évről, közléteszte BUCZKÓ Emil O.Praem (Kassa: „Szent Erzsébet” Nyomda Részvénytársaság, 1940).

A jászóvári premontrei kanonokrend gödöllői reálgimnáziumának és Szent Norbert-nevelőintézetének értesítője az 1928–1929. iskolai évről, közléteszte STUHLMANN Patrik, 128–134 (Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1929), 130–133.

A jászóvári premontrei kanonokrend nagyváradi Pázmány Péter Gimnáziumának évkönyve az 1940–41. iskolai évről, közléteszte OSZVALD Arisztid, (Nagyvárad: Kiadta az iskola igazgatósága, 1941).

A jászóvári premontrei kanonokrend névtára az 1916-ik évre (Budapest: Stephaneum Nyomda Rt., 1916).

A jászóvári premontrei kanonokrendi prépostság névtára az 1944-ik évre (Jászóvár: Jászóvári Premontrei Kanonokrendi Prépostság, 1944).

A szent, fehér és kiváltságos prémontrei rendü szerzeteskanonokok csornai prépostságának névtára az 1933. évre (egybekötve a *Directorum Officii Divini ac missarum in usum canonicorum regul. praemonstratensium de Csorna ad annum communem 1933* kötetel (Csorna: ex Officina Typographica C. Martincsevics, 1933)).

ARTNER Vilma M. Bernadett O.Praem, *A magyarországi premontrei női kanonokrend története 1927–1950*, Premontrei Könyvek (1121–2021) (az 1985-ös kiadást archív képekkel és függelékkel bővítették: Premontrei nővérek 2019: h.n.), 13–16.

BAKÓ Balázs, *Gróf Mikes János, a szombathelyi egyházmegye püspöke*, Doktori disszertáció (Budapest: ELTE, 2013).

CARBONI, Luca, „Nascita e morte delle rappresentanze pontificie e dei loro archivi nell’Europa centro-orientale: Dalla »grande guerra« alla »guerra fredda« (1918–1952)”, *Textus et Studia* 2, 2. sz. (2015): 117–177.

EÖRDÖGH István, „A pápai nunciatura újraalakulása Magyarországon 1920-ban (Ismeretlen római dokumentumok alapján)”, *Történelmi Szemle* 39 (1997): 99–110.

ÉRSZEGI Márk Aurél, „»Egy kitörölhetetlen nap«: A független Magyarország diplomáciai kapcsolatfelvétele a Szentszékkal. 1918–1920”, *Távlatok* 47 (2000): 114–117.

ÉRSZEGI Márk Aurél, *Il ristabilimento delle relazioni diplomatiche tra la Santa Sede e l’Ungheria 1918–1920*, Doktori értekezés (Trieszt, 1998).

Francesco, *Lettera Apostolica in forma di Motu Proprio per il cambiamento della denominazione da Archivio Segreto Vaticano ad Archivio Apostolico Vaticano*. Hozzáférés: 2020.08.10, <http://www.archivioapostolicovaticano.va/content/aav/it/news/news/Motu-Proprio-AAV.html>.

GERGELY Jenő, „Magyar-szentszéki diplomáciai kapcsolatok (1920–1990)”, in *Magyarország és a Szentszék diplomáciai kapcsolata 1920–2000*, szerk. ZOMBORI István, 18–36 (Budapest: Szent István Társulat, 2001).

Giuseppe DE MARCHI, *Le nunziature apostoliche dal 1800 al 1956*, Sussidi Eruditi 13 (Roma: Edizioni di Storia e Letteratura, 1957).

GOLIAN, Ján: „Karol Anton Medvecký: Pútnik národného života”, in Ján GOLIAN, Rastislav Molda, René Škandík és Roland Valko, *(ne)známe príbehy: osem zabudnutých osobností 19. a 20. storočia* (Banská Bystrica: Society for Humans studies, 2017), 144–175.

GYÖRI L. János, „A Debreceni Református Kollégium Gimnáziumának története (1850–1952)”, in *A Debreceni Református Kollégium Gimnáziuma (1850–2012): Iskolatörténeti tanulmányok*, szerkesztette és a képeket válogatta GYÖRI L. János, Kiadványok a Debreceni

Református Kollégium fennállásának 475. évfordulója tiszteletére II, 15–164 (Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerület, 2013).

HORVÁTH Lóránt Ödön, „Szombathely és a premontreiek”, in *Kunc Adolf emlékére: Emlékkönyv Kunc Adolf premontrei prépost születésének 150. évfordulója alkalmából*, szerk. HORVÁTH József és MOLNÁR László, 27–36 (Szombathely: Szombathelyi Premontrei Diákszövetség, 1993).

HRONSKÝ, Marián: „Slovenská spoločnosť v prelomových rokoch 1918–1920 a aktivity K. A. Medveckého”, in *Zborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti*, 1995, 23–31.

K.L.: „A premontreiek Gödöllőn”, in *A jászóvári premontrei kanonokrend gödöllői reálgimnáziumának és Szent Norbert-nevelőintézetének értesítője az 1924–1925. iskolai évről*, közlést teszi STUHLMANN Patrik, 6–9 ([Gödöllő]: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, é.n.).

KARA Anna: „Gödöllői premontrei krónika (1948–1950)”, *Fórum: Társadalomtudományi Szemle* 22, 1. sz. (2020): 79–110.

KARA Anna: „Tíz év, amely megrengette a rendi világot: Adalékok a jászóvári premontreiek történetéhez, 1918–1928”, *Hitel* 26, 4. sz. (2013): 112–119.

KOVÁCS Lajos O.Praem, „Dr. Takács Menyhért jászóvári prépost-prelátus, megyés apát (1861–1933)”, in *A nagyváradai római katolikus középiskolai oktatás és a premontrei főgimnázium története 1718–1948*, szerk. PÁSZTAI Ottó, HUTYRA GRAM Zoltán, 147–150 (Nagyvárad: a Nagyváradai Premontrei Öregdiákok Egyesülete, 2005).

KOVÁCS Lajos O.Praem, *A premontreiek trianoni sorsa Váradon*. Különlenyomat a jászóvári premontrei kanonokrend gödöllői Szent Norbert Gimnáziuma 1940–41-i évkönyvéből (Gödöllő: Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-t., 1941).

LANG Hugó O.S.B., *Rövid liturgika világiak részére*, fordította SOLYMOSS Vendel O.S.B. (Budapest: Szent István-Társulat Kiadása, 1937).

LEÉB Bertalan O.Praem, „Novotny Alfonz Sándor”, in *A nagyváradai római katolikus középiskolai oktatás és a premontrei főgimnázium története 1718–1948*, szerk. PÁSZTAI Ottó, HUTYRA GRAM Zoltán, 154–155 (Nagyvárad: a Nagyváradai Premontrei Öregdiákok Egyesülete, 2005).

MRKONJIC, Tomislav, „Archivio della Nunziatura Apostolica in Ungheria (1920–1939)”, in *Gli Archivi della Santa Sede e il Regno di Ungheria (secc. 15–20): In memoriam Lajos Pásztor*, a cura di Gaetano PLATANIA, Matteo SANFILIPPO e Péter TUSOR, *Collectanea Vaticana Hungariae* I/4, 255–288, (Budapest–Róma: Gondolat Kiadó, 2008).

MRKONJIĆ, Tomislav, a cura di, *Archivio della Nunziatura Apostolica in Ungheria (Archivio della Nunziatura Apostolica di Budapest) aa. 1920-1939: Indice 1235* (Città del Vaticano: giugno 2010).

PÁSZTAI Ottó, „A Nagyváradi Premontrei »Pázmány Péter« Gimnázium története 1940–1948 között”, in *A nagyváradi római katolikus középiskolai oktatás és a premontrei főgimnázium története 1718–1948*, szerk. PÁSZTAI Ottó, HUTYRA GRAM Zoltán, 154–155 (Nagyvárad: a Nagyváradi Premontrei Öregdiákok Egyesülete, 2005).

PÁSZTAI Ottó: „A Jászóvári Premontrei Kanonokrend nagyváradi főgimnáziumának története (1808–1923)”, in *A nagyváradi római katolikus középiskolai oktatás és a premontrei főgimnázium története 1718–1948*, szerk. PÁSZTAI Ottó, HUTYRA GRAM Zoltán, 154–155 (Nagyvárad: a Nagyváradi Premontrei Öregdiákok Egyesülete, 2005).

Pius XI, „Ad Emum P. D. Petrum Tit. S. Laurentii in Lucina S. R. E. Presb. Card. Gasparri, hactenus a Secretis Status”, AAS 22, 2. sz. (1930): 96–97.

SALACZ Gábor, *A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt* (München: Aurora Könyvek, 1975).

SOMORJAI Ádám O.S.B., *Visitatio apostolica institutorum vitae consecratae in Hungaria 1927–1935. Magyarországi szerzetesrendek apostoli vizitációja 1927–1935*, Rendtörténeti füzetek 13, (Pannonhalma: Archiabbatia de Sancto Monte Pannoniae, 2008).

SZILÁGYI M. Dózsa és TEMPFLI Ferenc, „A premontrei rend és főgimnázium élete 1923–1940 között”, in *A nagyváradi római katolikus középiskolai oktatás és a premontrei főgimnázium története 1718–1948*, szerk. PÁSZTAI Ottó, HUTYRA GRAM Zoltán, 79–83 (Nagyvárad: a Nagyváradi Premontrei Öregdiákok Egyesülete, 2005).

SZILÁGYI M. Dózsa, „A premontrei rend és főgimnázium élete a román uralom alatt” in *A jászóvári premontrei kanonokrend nagyváradi Pázmány Péter Gimnáziumának évkönyve az 1940–41. iskolai évről*, közzétette OSZVALD Arisztid O.Praem, 9–14 (Nagyvárad: az Iskola Igazgatósága, 1941).

SZINNYEI József, „Petzkó Ernő”, in SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái, X. kötet, Ótocska-Popea* (Budapest: Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, 1905): 1096–1097.

TÓTH Krisztina és TUSOR Péter, szerk. *Inventarium Vaticanum I: A Budapesti Apostoli Nunciatura levéltára (1920–1939)*, Collectanea Vaticana Hungariae I/14 (Budapest–Róma: Gondolat Kiadó, 2016).